

Gustav III:s paviljong på Haga

Ragnar Hjorth

Vid tiden för Hagapaviljongens restaurering fanns redan en tradition av att ersätta 1800-talets tillägg och dovare interiörer i slott och herrgårdar med blonda nygjorda 1700-talsmiljöer. Ritningarna gjordes av arkitekter som Sigurd Curman eller Isak Gustaf Clason. Vid Haga arbetade därför Hjorth i en etablerad tradition av idealiserat 1700-tal.

Restaureringen av Hagapaviljongen innebär en vidareutveckling av den restaureringstradition som utvecklades av Curman. Grundliga byggnadsundersökningar skapade ett kunskapsunderlag som utgjorde grund för restaureringen.

ARKITEKTEN

Ragnar Hjorth (1887–1971) hade en omfattande verksamhet med mer än 450 projekt.

Gustav III:s paviljong på Haga är en av landets vackraste historiska miljöer. Paviljongen restaurerades, konserverades och rekonstruerades av slottsarkitekten Ragnar Hjorth mellan 1937 och 1946. Resultatet visar snarare en miljö med stora stämningvärden än ett autentiskt originaltillstånd.

Restaureringen kan i sin helhet sägas spegla det nygustavianska ideal som utvecklades i Sverige under 1900-talets första decennier. Vid genomförandet kom paviljongens olika rum att bli en provkarta på olika restaureringsprinciper – från friare rekonstruktioner över försiktigt återställande med lätt hand till målerikonservering.

PAVILJONGEN PÅ HAGA

År 1785 köpte Gustav III in Brahelunds gård invid Haga och lät bygga om den till bostad åt sig själv, det vi i dag kallar Gustav III:s paviljong. Efter mordet på Gustav III 1792, brukades paviljongen tidvis av hertig Karl. På 1840-talet genomgick paviljongen en rad förändringar. Spegelsalongens glasdörrar med spröjsverk av trä byttes till glasdörrar med tunna metallspröjsar. De ursprungliga kolonnerna av trä och sandsten ersattes av marmorkolonner. En stor förändring skedde 1868–69 då mellanvä-

Koret före och efter Curmans restaurering. Den för cisterciensorden typiska fönstergrupperingen rekonstruerades och den medeltida stämningen förstärktes av ett nytt korskränk och nya kyrkbänkar i mörk ek.

Då entresolvåningen avlägsnades 1868–69 skapades en ansenlig rumshöjd. Färgbilderna visar det genom spår i väggarna, på 1930-talet, rekonstruerade entresolbjälklaget.

ningens entresol avlägsnades med följd att trappan byggdes om, planlösningen förändrades och rummen nyinreddes.

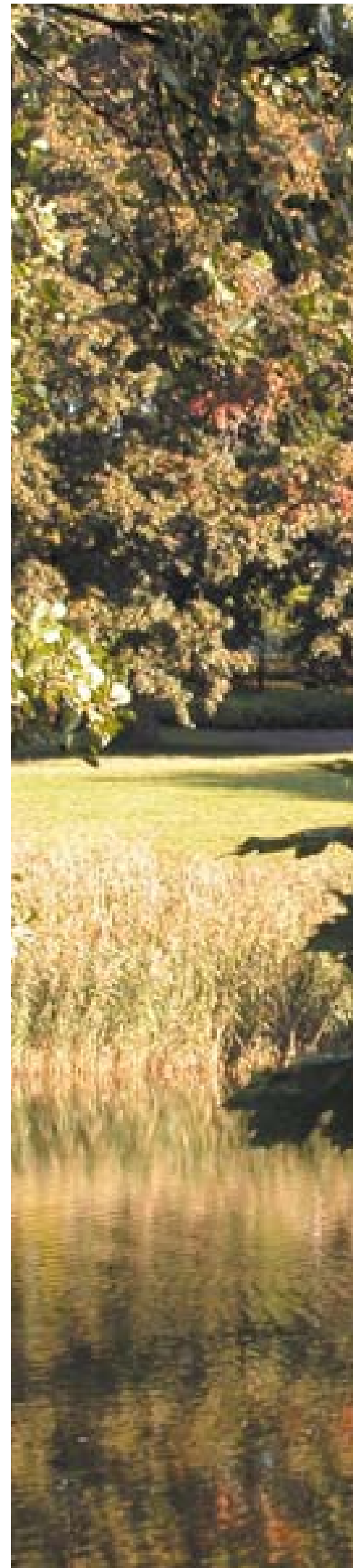
RESTAURERINGEN

Ragnar Hjorths restaurering med dess återskapande av våningsindelning, planlösning och interiör från 1790-talet var ett arbete som saknade motsvarighet. Restaureringen blev dock inte bara ett dokument över den sengustavianska tiden, utan speglar också 1800-talets förändringar. I vissa delar uppvisar interiörerna en förenklad gustaviansk stil, skapad genom restaureringsarbetena. Upplevelsen av paviljongens rumsskvens som en helhet påverkas av den förskjutning som skett på grund av restaureringens olika metoder. I dag kan man reflektera kring möjligheten som fanns 1937 att behålla de välbevarade 1800-talsinteriörerna. Då hade man kunnat bibehålla eller återställa den möblering och detaljering som den bebodda paviljongen hade, en möjlighet som i dag saknas.

Vid restaureringen av paviljongen var Ragnar Hjorths tillvägagångssätt beroende av rummets skick, de fragment han funnit och de källor som fanns tillgängliga.

I Stora salongen, Divanen och Divanens förmak samt i delar av Spegelsalongen, är 1700-talets dekorerade interiör till stora delar intakt. Under restaureringen avlägsnades 1800-talets tillägg. Ingreppen var relativt få och många var av konserverande karaktär.

När restaureringsarbetena inleddes var vestibulen och matsalen samt stora delar av de övre våningarna kraftigt förändrade i och med att entresolen tagits bort. Under undersökningarna 1937–38 upptäcktes fragment av 1790-talets väggfält, vilka bevarades på plats. Dessa konserverades och bildade tillsammans med rekonstruerade väggpartier en ny helhet. Entresolbjälklaget återställdes och väggfälten på de övre våningarna behandlades på samma sätt. Helhetsverkan blev suggestiv och visade ett 1700-tal i oskärpa. Känslan av ålder och patina dominerade, något som också

har förstärkts i och med att restaureringen har åldrats och slitits sedan 1946.

I biblioteket och sängkammaren hade den ursprungliga fasta inredningen demonterats och i vissa fall återanvänts i nya konstellationer under 1800-talet. Biblioteket hade avdelats i två mindre kammare och i sängkammaren hade Gustav III:s sovalkov avlägsnats. Här skapade Hjorth interiörerna med utgångspunkt i källmaterial och spår i byggnaden. Rummen fick i och med restaureringen en gustaviansk karaktär i samma anda som de 1700-talsinteriörer som åter- eller nyskapas på en lång rad slott och herrgårdar vid denna tid.

När Hjorth påbörjade restaureringen 1937 var Blå förmaketets väggfält målade och dekorativa ornament monterade i taket. Arkivmaterialet visade att rummet ursprungligen hade varit tapetserat med en blå och gul sidensarge. Tapeten kunde inte återskapas och inga fragment hittades. De sidentapeter som sattes upp är av samma typ som i sängkammaren, en tapet som aldrig tidigare funnits i rummet. Den nya väggbeklädnaden och avsaknaden av inredningsdetaljer ger rummet ett avskalat uttryck.

Resultatet av restaureringen är snarare en miljö med stora stämningvärden än ett autentiskt originaltillstånd. Målet var att besökaren skulle förnimma Gustav III och hans tid, men vid en närmare granskning blir det mer påtagligt att paviljongens olika rum präglas av olika förhållningssätt.

På 1840-talet genomgick paviljongen en in- och utvändig modernisering. Den fuktskadade matsalen fick vid detta tillfälle en pompejansk dekormålning av F. Hagedorn. Ragnar Hjorth valde att återskapa Gustav III:s matsal och avlägsnade därvid Hagedorns måleri.

Folkungapalatset i Vadstena

I Gustav III:s sängkammare avlägsnades de mönstrade bruna pappers-
tapeterna från 1800-talets senare del och den ursprungliga sängalkoven
återställdes. Rummet rekonstruerades med tapeter och gardinuppsätt-
ningar av Lyonsiden med mönster från 1700-talet.

Restaureringen av Vadstena kloster är historien om en restaurering som fann ett palats och skapade en hybrid. Då arbetena inleddes 1956 hade klostret en vacker putsarkitektur från 1800-talet. Upptäckten av medeltida murar ledde till att byggnaden kom att ges ett uttryck som den tidigare aldrig haft. Två medeltida perioder – palatset och klostret – konkurrerar i dag i samma fasad.

Erik Lundmark

ARKITEKTEN

Ledare för arbetet var den store restaureringsarkitekten vid mitten av 1900-talet, Erik Lundberg (1895–1969), både arkitekt och konsthistoriker. Lundbergs stora kunskap om traditionella byggnadsmaterial gav ofta eleganta lösningar där själva konstruktionen utgjorde en viktig del av uttrycket. Funktionella tillägg utfördes i samtidens form. Lundberg såg ingen motsättning mellan modernismen och den äldsta historien, men han bortsåg från den mer närliggande. Gestaltningen är ofta konstnärligt självständig och egensinnig.

KLOSTER OCH FOLKUNGAPALATS

Vid restaureringen på 1950- och 60-talen upptäcktes att delar av klosterbyggnaden var äldre än det medeltida klostret. Under putsen dolde sig Folkungaättens palats från 1260-talet. Det sensationella med upptäckten var dels att ingen väntade sig att palatset skulle finnas kvar, dels att det är den enda bevarade byggnaden i landet av denna typ – inte en mörk, tung försvarsanläggning utan en stor, hög byggnad för representation och bekvämlighet, med stora ljusöppningar och dekorativt måleri. Sedan gården donerats till Birgitta 1346 påbörjades ombyggnaden till kloster. Palatset var då delvis en ruin. Ombyggnaden innebar att byggnaden skulle 'ödmjukas', det vill säga att allt som kunde tolkas som världsligt och bekvämt togs bort eller doldes, allt enligt Birgittas anvisningar.

Efter reformationen upplöstes klost-